

ANÉLKÜL, HOGY TUDNÁD, MERRE ÉS MIÉRT

Franz Hodjak: *Határkövek*

■ Abban az időszakban, amikor a határon túli magyarok számára téma és lehetőség a kettős állampolgárság, különösen érdekes egy olyan könyvet kézbe venni, mint amilyen Franz Hodjak *Határkövek* című regénye. A német eredetiben 1995-ben megjelent *Grenzsteine* egy olyan romániai német útját mutatja be, akiben maga Hodjak tükröződik. Ahogy a főhősnél, úgy az erdélyi szász gyökerű, 1992 óta Németországban élő szerző életében is kiélezetten jelen van a szülőföldvesztés, az irány- és identitásnélküliség, az outsider-lét élménye.

A regény főhőse Harald Frank, egy ide-oda sodródó, 20. századi pikareszk figura, akinek nevében, ha fordítva is, de felismerhetőek a szerző nevének iniciáléi. A romániai német férfi legfőbb vágya a német vízum megszerzése, s ennek révén a hosszasan érlelt kivándorlás-terv megvalósítása. A regény folyamán ezt a célt akarja elérni, s a könyv abszurd, groteszk élethelyzetek által fest képet arról, hogy ez gyakorlatilag lehetetlen. Legfeljebb csak egy magyarországi útszéli árokhoz érhet – oda is csak illegálisan.

1989 után járunk, abban a korszakban, amikor az ország már nem tartja fogva polgárait, viszont a nagykövetség elutasítja Harald Frank kiutazási kérelmét. Mintha egy ördögi kör szereplője lenne: nem elég, hogy évtizedekig a kommunizmus rabja volt, most a hivatalnokok országában érzi magát fogolynak. A nagykövetségen minduntalan három dolgot igényelnek tőle: először is meghívót (ehhez még akkor is ragaszkodnak, ha a weimari hercegi kriptát akarná megtekinteni), másodsor sírhellyel kell hogy rendelkezék, harmadszor meg igazolásra van szüksége, hogy testőrsége van. Ameddig e feltételek nem teljesülnek, csak a Nyugati-, Déli- vagy Keleti-Kárpátokba utazhat. A konok hős viszont nem adja fel. Eleve sátorral indul neki az akciónak, s fel is veri táborát a nagykövetség előtt. Hamarosan kiderül, hogy kérelmével nincs egyedül, hiszen a nagykövetség előtt több száz ember várja a nyomtatványokat. Töb-

bek között ott tanyázik egy ügyvéd, egy rokkan és a nő, aki néhány nappal korábban Harald Frank sátorbejáratában szült. Ők hárman indítványozzák, hogy a nagykövetség előtt felvert sátorbort független, szuverén állammá nyilvánítsák, államfőnek pedig Frankot választják meg. Az abszurdnak tűnő sorokban Hodjak valami egészen mélyet tud felmutatni. Az emberekről kiderül, hogy ha a diktatúra alól látszólag felszabadultak is, tulajdonképpen csak látszatszabadságban élnek, hiszen valójában mindent a hivatalnokok tartanak ellenőrzésük alatt. A szabadságszomj, a függetlenség iránti vágy viszont állandóan ott van életükben, ami abból is látszik, hogy amint esély van rá, ez a nagykövetség előtt táborozó különös, marginális, összeforrott csoport, amely egyébként időközben pár ezres tömeggé nővi ki magát, saját államot, *szabadállamot* alapít. Még zászlóról, himnuszról is gondoskodnak. Mivel azonban eleve groteszk a helyzet, nem lehet és nem is lesz a dolog hosszú életű. Az ötlet maga azonban elgondolkoztatja az olvasót, s meghatározza az egész regényt.

A regény súlypontjában kétségtelenül Harald Frank áll. Az ő útja nem oksági összefüggéseket tartalmazó, lineárisan előrehaladó fejlődéstörténet. Sokkal inkább egy mozaikokból összeálló életút, amely az elbeszélés által teremt meg önmagát. Azzal, hogy Harald emlékezik, hogy részt vesz a jelenben, hogy elkalandozik, hogy víziói vannak, hogy állandóan úton van, megteremt az elbeszélésben identitását, amiről egyébként mindig negatívan vall. Szerinte minden identitás átok, amely élete végéig követi az embert. Ez a pesszimizmus nem meglepő, hiszen mindamelllett, hogy tipikusan hodjaki vonás, a regényből az is kiderül, hogy az alteregó Harald Frank a romániai diktatúra neveltje, így gyerekkora óta hiányzik neki a saját és a társadalmi identitás-minta. Semmi sem köti az előző generációkhoz (a buzgó náci nagyapa nem is lehet jó példakép!), de megpróbál kitörni a totalitárius, kommunista államrendszerből is. Nin-

csenek tehát követésre méltó példák, a főhős minden szempontból határkövek között él. Ennek elkerülhetetlen eredménye a Hodjaknál oly sokszor megfogalmazott üresség, irány-nélküliség, kívülrekedtség. Ezzel a regényben a következőképpen találkozunk: „Agresszív, terjedő üresség volt az, mely benne elterpeszkedett. Egy vulkán működött a belsejében, mely szakadatlanul ürességet okádott, folyékony ürességet, az üresség nagy szikladarabjait, üresség-tüzet, az üresség gőzfelhőit, üresség-port. Az üresség eme nagy tömege mindent elpusztított, Harald Frank fájdalmas tehetetlenséggel követte útját a legvégső határig, ahol egy másik ürességre lett, kihűlt és megdermedt. Semmi sem üresebb, gondolta Harald Frank, mint ez a szűk senkiföldje, ahol az egyik üresség a másikkal találkozik.”

Ebbe az ürességbe azonban sok történet belefér. Az állandóan visszatérő katonai behívás, a fogdában töltött időszak, a széttörés különböző megélése, a folytonos úton állás egy-egy lenyomatát képezik annak a lelkiállapotnak, amely a műben a tétlenség, a társadalmi és egyéni szinten való fejlődés lehetetlenségének allegóriáját jelenti. A Parszifal-archetípus beépítésével Hodjak ezt nagyszerűen hangsúlyozza, Wolfram von Eschenbach versegény-szereplőjének említésével ugyanis kitágul az értelmezés lehetősége. A naiv, bárdolatlan Parszifal is bolyong az elérhetetlen Grál nyomában, akárcsak Harald Frank a német vízumért, de míg az ifjú fejlődik, Frank egzisztenciális világában még az alapvető feltételek se adóttak a fejlődéshez: a kivándorlásról s ezzel együtt a szabadságról dédelgetett álma megsemmisül a szimbolikus fogvatartás és a diktatórikus struktúrák kívülről felállított határai miatt.

Hodjak tehát a Parszifal-motívum szatirikus-groteszk beépítésével és Harald Frank útjával azt a jelentős időszakot mutatja be, amely közvetlenül a '89-es fordulat után veszi kezdetét. A korrajzhoz pedig nyilván emberek tartoznak, ennek megfelelően a szerző a romániai élethelyzetek összességére kitér. Az egytől egyig villákban élő hivatalnokok, a tisztaságmániás Petruz alezredes, a titokzatos napraforgó, a vakációt kedvelő Başloaga tizedes, a sokat beszélő, mindent megoldani képes szőke cigány, a bekötözött fejű férfi, a korrupció háttérörök mind olyan szereplők, akiknek jelenléte által hol szomorúan groteszk, hol humorosan ironikus képet kap Romániájáról az olvasó. S bár '89 után vagyunk, bő-

ven van visszautalás az előző évekre is. Elég, ha spiclik utaznak a repülőgépen, vagy ha éppen arról beszélgetnek az emberek, hogy „az utóbbi negyvenöt évben a bizalmatlanság istenné lett, mítosszá”. Hodjak pátosz nélkül, kíméletlenül ír.

Nem csoda, hogy ennyi kiábrándultság után az idegenség bőrig hat, annyira, hogy már nem tudod, merre és miért, mert eleve lehetetlen, mert eleve bukásra ítélt az áhított körülmények közötti lét, a megérkezés lehetősége. Az sem biztos, hogy jobb (példa erre a regényben Harald Frank kivándorolt anyjának esete, aki Romániában a német, Németországban pedig a külföldiek kisebbségéhez tartozott... hát nem ismerős ez „határon túli” magyarként?), de legalább szabad döntés következménye, itt pedig a döntési lehetőség, a szabadság eleve korlátozott. Ez viszont egyre inkább izolációhoz, megtéréshez, iránytalansághoz, idegenségérzethez vezet.

A romániai német szerző stílusára jól ráérezett Szenkovics Enikő. Fordításával minden bizonnyal megismertette és érte közvetítette a hodjaki gúnyt, élcéledést és a tömör metaforikusságot, s átadta a regénynek azt a különös hangulatát, amelyben a szomorú és a groteszk nagyszerű humorral és iróniával párosul. Hodjak sajátosan különc, nyelvezetében is jelen van az ambiguitás, a kettős kötődés és ezzel együtt a kettős hazátlanság, s a magyar fordítás érdeme, hogy ezt felszínre hozza. Minden szónak súlya van, s így teljes mértékben ráhangolódik az olvasó a romániai állapotra. Az itt élő már félmondatoknál is sóhaj vagy a fejét rázza, hogy igen, ez az a hely... A megértésben ugyanakkor fogódzót nyújt a Hodjak-életművet kutató Sánta-Jakabházi Réka előszava is, aki az ajtókeret-lét metaforáján keresztül világít rá a romániai német szerző műveinek alaphangjára.

Merre és miért – „a legégetőbb kérdéseket / mindenki felteszi / magának” (Hodjak: *Teaszinet*. Halmosi Sándor fordítása). Valahogy erre készlet ez a regény is. Elgondolkoztat a haza és hazátlanság, a szabadság és rabság, a társadalmi és egyéni fogalmain. Nem távoli helyekre visz, hanem a nagyon is közeli, rólunk szóló rendszerváltás utáni társadalmi helyzetet, a ma is működő bürokrácia útvesztőit mutatja be, miközben a szerző eleve kudarcra ítélt saját hazakeresésében folyton azt érezzük, hogy az híján van minden bizonyosságnak: anélkül, hogy tudnád, merre és miért...

De ettől Hodjak az egész.

Pap-Mike Ágnes